

ՄԱՐԶՊԱՆԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ԵՎ ՍԱՍԱՆՅԱՆ ԻՐԱՆԸ VI դարի 70-ԱԿԱՆ ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻՆ

ՕՄԻԴ ՄՈՆԹԱԶԵՐԻ (ԻՐԱՆ)

Բյուզանդիայի կայսր Հուստինիանոսը քաղկեդոնականությունը հռչակում է պետական կրոն, ինչը խոր անդունդ էր բացում Արևելքի քրիստոնյաների հետ հարաբերություններում: Սակայն այս իրողությունը ձեռնտու էր Սասանյան Իրանին, որը սկսում է սիրաշահել հայոց եկեղեցուն, այսինքն՝ ի դեմս հայ ժողովրդի, պարսից արքունիքն ամուր պատնեշ էր ստեղծում բյուզանդացիների դեմ: Հետևաբար, Հուստինիանոսի պայքարը քաղկեդոնամերժ հայոց եկեղեցու նկատմամբ պետք է վերջինիս կողմնորոշեր դեպի Սասանյան Իրան:

532 թվականին Հայաստանի երկու գորեղ հարևանների՝ Բյուզանդիայի և Սասանյան Իրանի միջև կնքվում է «հավիտենական» հաշտությունը, ըստ որի՝ սահմանային փոփոխություններ չէին լինելու: Ցավոք, այդ «հավիտենական» հաշտությունը տևեց ութ տարի, քանի որ Իրանը չէր կարող երկար ժամանակ հանդուրժել Բյուզանդիայի ազդեցության տարածումը Հայաստանի և Լազիկայի վրա, նաև սերտ հարաբերությունները արաբների ու հոնների հետ: Քրիստոնյա Բյուզանդիայի վարած քաղաքականությունը հայերի նկատմամբ առաջ էր բերել մեծ դժգոհություն, և հայերը Վասակի գլխավորությամբ մի պատվիրակություն են ուղարկում Տիգրան՝ օգնություն խնդրելով Խոսրով Անուշիրվանից¹:

540 թվականի գարնանը Խոսրովը հարձակվում է Բյուզանդիայի վրա և զգալի հաջողությունների հասնում: Պարսկա-բյուզանդական պատերազմից մեծապես տուժում էր Հայաստանը՝ թշնամի բանակների համար դառնալով մարտադաշտ: Փոփոխական հաջողություններով ընթացող պատերազմը շարունակվում է մինչև 561 թվականը, երբ հաշտության պայմանագրով Խոսրովը հրաժարվում էր Լազիկայից՝ պահելով Սվանեթը և Վիրքը: Հայաստանում, Միջագետքում, Ասորիքում սահմանային փոփոխություններ չէին կատարվում: Բյուզանդիան պարտավորվում էր Իրանին վճարել տարե-

¹ Procopius, History of the Wars, Vol. I, Books I-II, with an English translation by H. B. Dewing, London, 1914, II, 3, pp. 270-286.

կան 300 հազար դահեկան: Երկու կողմերը պարտավորվում էին սահմանային նոր ամրություններ չկառուցել:

Հուստինիանոս կայսեր քաղաքականությունն Արևմտյան Հայաստանում առաջ է բերում ժողովրդի թշնամությունը, որը հետագայում վերածվում է անհաշտ ատելության²: Կայսեր՝ միաբնակների դեմ ուղղված հալածանքները թուլացրել էին նաև Արևելքի ասորական եկեղեցին, որն աստիճանաբար ընկնում էր հայոց եկեղեցու ազդեցության տակ: Ասորի եպիսկոպոսներին արդեն ձեռնադրում էին հայոց կաթողիկոսները, ինչը Բյուզանդիային դուր չի գալիս, և վերջինս փորձում է այլևայլ միջոցներով ճնշել նաև Իրանի տիրապետության տակ գտնվող հայությանը:

Ի բարեբախտություն հայ ժողովրդի՝ հայոց եկեղեցու հայրերը լավ էին հասկանում, որ Հայաստանին սպառնում է ոչ միայն Բյուզանդիան, այլև Իրանը: Այս իրողությունները նկատի ունենալով՝ Ներսես Բ Բագրևանդցի կաթողիկոսը 554 թվականի մարտի 29-ին Դվինում գումարում է եկեղեցական ժողով³, որին մասնակցում են գրեթե բոլոր եպիսկոպոսները, 35 նախարարներ, հասարակության այլ խավերի ներկայացուցիչներ⁴: Ժողովին մասնակցում են նաև միաբնակ ասորիները եպիսկոպոս Աբդիշոյի գլխավորությամբ՝ հուսալով, որ հայոց եկեղեցու հովանավորությամբ կպահպանեն իրենց գոյությունը: Ժողովում նգովվում և բանադրվում են քաղկեդոնականությունն ու նեստորականությունը, որոնք երկուսն էլ սպառնում էին հայ ժողովրդի ազգային ինքնության պահպանմանը: Խոսքով Անուշիրվանը, ելնելով քաղաքական նպատակներից, Դվինի ժողովում պաշտպանել է հայերի դիրքորոշումը, որը թշնամի էր բյուզանդական քաղկեդոնականությանը⁵:

Նշենք նաև, որ Դվինում կային առևտրական խուժիկ նեստորականներ ևս, որոնք ակտիվորեն քարոզում էին իրենց դավանանքը հայերի շրջանում⁶:

Դվինի ժողովն ուղղված էր Բյուզանդիայի դեմ, և պարսից արքունիքը, նկատի ունենալով այս հանգամանքը, երկրի հարկահանության ժառանգական իրավունքը վերցնում է հայ նախարարներից և տալիս եկեղեցուն⁷: Այս որո-

² Մանանդյան Հ., Ֆեոդալիզմը Հին Հայաստանում, Երևան, 1934, էջ 303:

³ Օրմանյան Մ., Ազգապատում, Խ. Ա, Կոստանդնուպոլիս, 1912, էջ 545 և այլն:

⁴ «Գիրք թղթոց», Թիֆլիս, 1901, էջ 74:

⁵ Լեո, Հայոց պատմություն, երկրորդ հատոր, Երևան, 1947, էջ 163:

⁶ Նույն տեղում, էջ 162:

⁷ Մելիքսեթ-Քեկ Լ., Վրաց աղբյուրները Հայաստանի և հայերի մասին, քաղվածքներ վրացերեն բնագրերից հայերեն թարգմանությամբ, ներածություն՝ ծանոթագրություն-

շումն ուներ քաղաքական դրդապատճառ այն առումով, որ Բյուզանդիայի եկեղեցին երբեք ապահարկ չի եղել, հետևաբար այս քայլով պարսիկները հայ եկեղեցուն ևս կապում էին իրենց քաղաքական շահախնդրությունների անիվին: Պարսիկներն ամեն կերպ խրախուսում էին հայերի թշնամությունը Բյուզանդիայի դեմ: Հարկավ, սա չէր նշանակում, թե պարսիկները մեղմել էին իրենց քաղաքականությունը հայերի հետ, ընդհակառակը, նրանք Հայաստանում կառուցում էին ատրուշաններ, ապրում անբարո կյանքով՝ արատավորելով հայ ընտանիքների պատիվը⁸: Պարսիկների համար գլխավոր նպատակն այն էր, որ Հայաստանի և Բյուզանդիայի միջև ստեղծված դավանական անջրպետը ստիպի հայ ժողովրդին փոխել իր քաղաքական կողմնորոշումը հոգուտ Իրանի:

564 թվականին Խոսրով Ա-ի կողմից լայն լիազորություններով Հայաստանի մարզպան է նշանակվում Սուրեն Ճիհովր-Վշնասպը, որ, արհամարհելով 484 թվականի Նվարսակի պայմանագիրը, ծանրացնում է հարկերն ու տուրքերը՝ ձգտելով վերացնել Հայաստանի ինքնավարությունը: Նոր մարզպանը նույնիսկ սպանում է Մանուել Մամիկոնյանին⁹, ցույց տալով իր արհամարհանքը նախարարների նկատմամբ և չվախենալով նրանց ռազմական ուժից:

VI դարի 40-ական թվականներից քրիստոնյաների դեմ սկսված հալածանքներն Իրանում նույն դարի 60-ական թվականներից տարածվում են նաև Հայաստանում, Վիրքում և Աղվանքում: Շահնշահ Խոսրով Ա-ի հրամանով Հայաստանում ավերվում են բազմաթիվ վանքեր և եկեղեցիներ, ատրուշաններ են կառուցվում երկրով մեկ, հատկապես Դվինում¹⁰: Հայաստանում հասունանում էր նոր ապստամբություն, որը գլխավորում են կաթողիկոս Հովհաննես Բ Գաբեղենացին և սպարապետ Վարդան Մամիկոնյանը, որոնք փորձում են սկզբում խաղաղ ճանապարհով լեզու գտնել պարսիկ մարզպանի հետ: Կաթողիկոսը և սպարապետը հայտնում են իրենց հավատարմությունը պարսկական գահին, սակայն շեշտում են, որ հավատի հարցերում ազատ են և

ներով և հավելվածներով, հ. Ա, Երևան, 1934, էջ 41:

⁸ «Վարք և վկայաբանությունք սրբոց», հ. Բ, Վենետիկ, 1874, էջ 125, 127: Ստեփանոսի Տաթևեցույ Ասողկան Պատմութիւն Տիեզերական, հրատ. Ստ. Մալխասեանց, Ս. Պետերբուրգ, 1887, էջ 84:

⁹ «Հայ ժողովրդի պատմություն», հ. II, Երևան, ՀԽՍՀ ԳԱ հրատ., 1984, էջ 253:

¹⁰ Ստեփանոսի Տաթևեցույ Ասողկան Պատմութիւն Տիեզերական, էջ 84: *Пигулевская Н. В.*, Сирийские источники по истории народов СССР, М.-Л., 1941, с. 109-111.

կրոնափոխ չեն լինի: Որպես հիմք՝ ցույց է տրվում Վաղարշ Ա-ի հետ կնքված պայմանագիրը, սակայն մարզպանը շարունակում է ատրուշաններ կառուցել:

Մարզպանը մեկնում է Տիգրոն՝ Հայաստանում ստեղծված վիճակի մասին զեկուցելու և նոր հրամաններ ստանալու համար: Միաժամանակ հայերը օգնություն են խնդրում Վիրքից ու Աղվանքից, որոնցից առաջինում ապստամբության գլուխ էր կանգնած Գուրգենը, իսկ երկրորդում՝ Շերոյեն¹¹: Հայերը օգնության խնդրանքով դիմում են քրիստոնյա Բյուզանդիային, որը խոստանում է օգնել «իր կրոնակիցներին»¹²: Ֆինանսական դժվարությունների մեջ գտնվող կայսրությունը որոշում է չվճարել 562 թվականի պայմանագրով նախատեսված ամենամյա 500 լիտր ոսկին¹³ և այս առումով հայերի, վրացիների և աղվանների ազատագրական պատերազմը կարող էր ծառայեցնել իր շահերին:

Ապստամբության շեմին, ինչպես միշտ, համերաշխություն չկար հայ նախարարների միջև¹⁴: Ապստամբները նախապես Դվինի գանձերը, դիվանը և կաթողիկոսարանի թանկարժեք սպասքը տեղափոխում են Թեոդոսուպոլիս և պատվիրակություն ուղարկում կայսր Հուստինոսի մոտ՝ խնդրելով նրա օգնությունը և բարեկամությունը¹⁵: 570 թվականի աշնանը¹⁶ Կոստանդնուպոլսում կայսրը խոստանում է օգնել հայերին. ապստամբության հաղթանակից հետո մարզպանական Հայաստանը մտնելու էր Բյուզանդիայի գերիշխանության տակ, որը երաշխավորելու էր հայերի ազատ դավանանքը և երեք տարով ազատելու էր բոլոր հարկերից¹⁷:

Խոսքով Ա-ի դեսպան Սեբուխտը Կոստանդնուպոլսում պահանջում է վճարել 500 լիտր ոսկին և պարզել Հուստինոս Բ-ի վերաբերմունքը մարզպա-

¹¹ «Հայ ժողովրդի պատմություն», հ. II, էջ 254:

¹² Müller C., *Fragmenta Historicorum Graecorum*, v. IV, Paris, 1868, Menandri Protectoris, fr. 36, pp. 238-239.

¹³ Пигулевская Н. В. Византия и Иран на рубеже VI-VII веков, М.-Л., 1946, с. 58; Müller C., *Fragmenta Historicorum Graecorum*, v. IV, Joannis Epiphaniensis, pp. 273-276.

¹⁴ Մանանդյան Հ., Ֆեոդալիզմը Հին Հայաստանում, էջ 297:

¹⁵ «The Ecclesiastical History of Evagrius Scholasticus», Translated with an introduction by M. Whitby, Liverpool University Press, 2000, pp. 263-264.

¹⁶ Զամյանց Մ., Հայոց պատմություն, հ. Բ, Երևան, 1984, էջ 284 և հաջ.:

¹⁷ «The Ecclesiastical History of Evagrius Scholasticus», pp. 263-265; «The Third Part of the Ecclesiastical History of John Bishop of Ephesus», Translated by R. Payne Smith, Oxford University Press, 1860, p. 125.

նական Հայաստանի նկատմամբ¹⁸: Կայսրը ոչ միայն հրաժարվում է տարեկան ոսկին վճարելուց՝ համարելով կայսրության համար ամոթաբեր, այլև հայտարարում է, որ կօգնի պարսկահայերին՝ որպես իր հավատակիցների¹⁹: Սա նշանակում էր պատերազմ, իսկ հայերը բյուզանդացիների խոստումներից ոգևորվում են²⁰:

Ապստամբության շեմին հայ նախարարների միջև տարածայնություններն էլ ավելի են խորանում, և Սյունյաց հզոր իշխանը 571 թվականին դուրս է գալիս մարգարանական Հայաստանի կազմից և որպես առանձին շահր՝ ուղղակիորեն ենթարկվում Ատրպատականի փոխարքային: Սյունիքն առանձնանում է պարսիկ մարզպանի իշխանությունից՝ պահելով սերտ կապը Հայաստանի հետ²¹: Դատելով աղբյուրներից՝ մինչև 571 թվականը Սյունիքը ձեռք էր բերել լայն ինքնավարական իրավունքներ հայկական մարզպանության կազմում²²: Զաքարիա Հռետորը Սիսական-Սյունիքը հիշատակում է Վիրքին և Առան-Աղվանքին հավասարազոր երկիր²³:

Պարսից արքունիքը հրճվանքով է ընդունում այս փոփոխությունը և Սյունիքին է միացնում Արցախ նահանգը, որի Հաբանդ գավառն էլ որպես կենտրոն ընտրում է Վահան Սյունին: Սյունիքի նշանակությունը կրկին մեծանում է պարսիկների համար, որոնք սյունեցիների պաշտպանությանն են հանձնում Ճորա պահակը²⁴:

Սյունյաց եպիսկոպոսական աթոռն էլ ենթարկվում է Աղվանքի կաթողիկոսությանը: Սակայն, Սյունյաց հոգևորականների քաղաքական հեռատեսության շնորհիվ վերջիններս նահանգի վարչաքաղաքական փոփոխությունը չեն զուգակցում նաև կրոնական անջատողականության հետ: Սյունյաց հզոր եկեղեցին պահպանում է իր նախնյաց հավատքը, իսկ Սյունյաց Քրիստափոր եպիսկոպոսը 607 թվականին Հայաստանի մյուս հոգևորականների հետ

¹⁸ Chronique de Michel le Syrien, ed. J.-B. Chabot, T. II, Paris, 1901, p. 282.

¹⁹ Menandri Protectoris, fr. 36, pp. 238-239.

²⁰ **Իսկանյան Վ. Կ.**, Հայ-բյուզանդական դաշինքը Պարսկաստանի դեմ (VI դար), «Պատմաբանասիրական հանդես» (այսուհետև՝ «ՊԲՀ»), 1963, թիվ 4, էջ 51-62:

²¹ **Դանիելյան Է.**, Հայաստանի քաղաքական պատմությունը և Հայ Առաքելական եկեղեցին (VI-VII դարեր), Երևան, 2000, էջ 27:

²² **Հարությունյան Բ.**, Մեծ Հայքի Սյունիք աշխարհին ըստ «Աշխարհացոյց»-ի, «ՊԲՀ», 2003, թիվ 1, էջ 144:

²³ **Пигулевская Н. В.** Сирийские источники по истории народов СССР, с. 165.

²⁴ «Հայ ժողովրդի պատմություն», հ. II, էջ 257:

միասին դատապարտում է նեստորականությունը և Քաղկեդոնի ժողովը²⁵:

Հայերի համարձակությունից զայրացած՝ Խոսրով Ա-ն Սուրենին հրամայում է Դվինում ատրոշան կառուցել և խռովարարներին կոտորել: Ապստամբությունն ընդունում է համաժողովրդական բնույթ²⁶: Կարմիր կոչված Վարդան Մամիկոնյանի հրամանատարությամբ Հայոց 20000-անոց բանակը բյուզանդական օժանդակ զորամասի հետ հարձակվում է Դվինում ամրացած պարսկական զորքի վրա, ջախջախում, գլխատված մարզպանի գլուխն էլ ուղարկում Թեոդոսուպոլիսում գտնվող բյուզանդական զորահրամանատարին²⁷: Ապստամբ հայերին միանում են նաև վրացիներն ու աղվանները²⁸: Սակայն Բյուզանդիան բավարար չափով նախապատրաստված չէր սպասվող պարսկա-բյուզանդական պատերազմին, և Հայաստանը միայնակ էր մնալու պարսկական ներխուժման դեմ: Բազմաթիվ նախարարներ և հոգևորականներ իրենց ընտանիքներով կաթողիկոսի և սպարապետի հետ ուղևորվում են Կոստանդնուպոլիս՝ պարսիկների վրեժխնդրությունից խուսափելու և օգնական զորք ստանալու ակնկալիքով: Կայսրը նրանց ընդունում է ընդգծված հարգանքով և արժանացնում մեծ պատիվների, բայց փոխանակ օգնելու, առաջարկում է քաղկեդոնականությունը ընդունել: Կաթողիկոսը հոգևորականների և նախարարների հետ հարկադրված հաղորդվում է պատրիարքի հետ²⁹, որպեսզի երկիրը չգրկվի կայսրության ռազմական օգնությունից³⁰: Շուտով գումարվում է նաև եկեղեցական ժողով, և հայերը պաշտոնապես ընդունում են քաղկեդոնականություն³¹:

Մարզպանական Հայաստանում ապրող հայերը դատապարտում են կաթողիկոսի գործողությունները՝ մեղադրելով նրան դավաճանության մեջ³²:

Ըստ Մենանդրոսի՝ կայսրը հայերին և վրացիներին խոստանում էր ազատագրել պարսկական լծից կամ գոնե պաշտպանել բոլոր նրանց, ովքեր

²⁵ «Գիրք թղթոց», էջ 151-152:

²⁶ Պատմություն Սեբեոսի, աշխատասիրությամբ Գ. Վ. Աբգարյանի, Երևան, 1979, էջ 68:

²⁷ Նույն տեղում, էջ 67:

²⁸ «Հայ ժողովրդի պատմություն», հ. II, էջ 258:

²⁹ «The Third Part of the Ecclesiastical History of John Bishop of Ephesus», p. 125.

³⁰ Օրմանյան Մ., Ազգապատում, հ. Ա, էջ 563-565:

³¹ Բարթիկյան Հ., «Narratio de rebus Armeniae» հունարեն թարգմանությամբ մեզ հասած մի հայ-քաղկեդոնական սկզբնաղբյուր, «Բանբեր Մատենադարանի», 1962, թիվ 6, էջ 467:

³² «The Third Part of the Ecclesiastical History of John Bishop of Ephesus», p. 126.

կանցնեին Հռոմեական կայսրության տարածք³³: Կայսեր այս նոր խոստումները կարևոր էին այնքանով, որ պարսիկներն այլևս մահապատժի չէին ենթարկի ապստամբներին, որոնց պահանջում էին վերադարձնել բանակցությունների ժամանակ: Կայսրությունն իր խոստումը կատարում է. հայ նախարարներին պահում է զինվորական ծառայության մեջ և նետում պարսիկների դեմ:

Հովհան Եփեսացին հաղորդում է, որ ապստամբությունը սկսվել է կաթողիկոսի նախաձեռնությամբ, այսինքն՝ միաբնակ պատմիչի կարծիքով հայերն ընդվզել են պարսիկների կրոնական քաղաքականության պատճառով: Սիրիացի հեղինակը նման եզրակացության հանգել էր ոչ միայն իր քրիստոնյա լինելու պատճառով, այլև իր տեղեկություններն ուղղակիորեն Կոստանդնուպոլսում ստացել է կաթողիկոսից և նրա եպիսկոպոսներից³⁴: Իրականում նախարարական վերնախավը դժգոհ էր Իրանի տիրապետությունից, և եկեղեցին՝ որպես խոշորագույն հողատեր, նույնպես ձգտում էր պահպանել իր տնտեսական հզորությունը և առանձնաշնորհները:

Մարգարանական Հայաստանում ծագած ապստամբությունը պատճառ է դառնում պարսկա-բյուզանդական քսանամյա պատերազմի համար, ինչից տուժում է Հայաստանը՝ ոտնակոխ լինելով թշնամի բանակների ոտքերի տակ³⁵:

Պարսկական բանակները դաժանաբար են վերաբերվում հայերի հետ՝ սրի քաշելով տղամարդկանց և ավերելով երկիրը³⁶: Հայկական զորքին ղեկավարում էր Վարդան Մամիկոնյանը՝ աջակցություն ստանալով վրացիներից ու աղվաններից: Բյուզանդական զորավարները նույնպես ենթարկվում էին Վարդան Մամիկոնյանին: Համաձայն Սեբեոսի՝ Միհրան Միհրևանդակը և Խոսրով Ա-ն արշավանքներ են կազմակերպում հենց Վարդան Մամիկոնյանի դեմ³⁷: Այն ժամանակ, երբ կայսրությունը չէր կարողանում լիարժեք կազմակերպել ռազմական գործողություններ պարսիկների դեմ, որոնք ձեռք էին բերել զգալի հաջողություններ, Տիբերիոս կայսրը Կոստանդնուպոլսում կրկին

³³ Menandri Protectoris, fr. 47, pp. 249-250.

³⁴ «The Third Part of the Ecclesiastical History of John Bishop of Ephesus», pp. 118-119.

³⁵ Հայաստանում ռազմական գործողությունների մասին տե՛ս «Հայ ժողովրդի պատմություն», հ. II, էջ 260-263:

³⁶ Պատմութիւն Սեբեոսի, էջ 70:

³⁷ Նույն տեղում, էջ 68: Հմմտ. Le Livre des Rois, par Abou'lkasim Firdousi, T. VI, Paris, 1878, p. 172.

գումարում է եկեղեցական ժողով, որտեղ դատապարտվում է հայոց եկեղեցու դավանանքը³⁸:

Համախմբելով իր ռազմական ուժերը՝ Բյուզանդիային հաջողվում է հայերի օգնությամբ ազատագրել ամբողջ Հայաստանը՝ մարզպանական Հայաստանում դիմելով բռնությունների ու դաժանությունների³⁹: Կայսրությունը միաժամանակ սիրաշահում էր իրեն կողմնակից նախարարներին՝ տալով պարգևներ և զորք:

Հայերի դժգոհությունից կարողանում են օգտվել պարսիկները և Զախ-ձախում են բյուզանդացիներին⁴⁰: Պարսից զորավար Տամ-Խոսրովը խոստանում է Հայաստանում ատրուշան չկառուցել, ինչի պատճառով հայերն անցնում են պարսիկների կողմը⁴¹. հայ-բյուզանդական դաշինքը քայքայվում է:

Այսպիսով, հայոց ազատագրական շարժումը կարևոր դեր կատարեց հայ ժողովրդի ազգային ինքնուրույնությունն ամրապնդելու ուղղությամբ և կասեցրեց պարսկական սպառնալիքը: Ըստ էության, 570-ական թվականների պայքարը ևս այն պատճառներից մեկը դարձավ, որը ստիպեց Սասանյան Իրանին փոխել իր վերաբերմունքը հայոց եկեղեցու նկատմամբ, և Խոսրով Փարվեզի ժամանակ հայոց դավանանքը ճանաչվեց միակ ճշմարիտը ամբողջ Իրանում:

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

VI դարում և ընդհանրապես մինչև Սասանյան Իրանի կործանումը Հայաստանում տեղի է ունենում մի արմատական հեղաշրջում, երբ Բյուզանդիայի և Իրանի կողմից կիրառվող հայատյաց քաղաքականության հետևանքով առաջին պլան է մղվում հայ եկեղեցու ազգային, քաղաքական նշանակությունը, որը դառնում է հայոց ինքնության և ինքնուրույնության պահպանը: VI դարում Բյուզանդիան և Սասանյաններն ամեն կերպ ձգտում են իրենց ենթակա հայկական տարածքում երկիրը զրկել նախարարական ռազմուժից՝ այն ուղղելով իրենց տիրապետությունների հեռավոր ծայրամասերի պաշտպանությանը: Նման պայմաններում քաղաքական և գաղափարական առումով հայ եկեղեցին դառնում էր հայ ժողովրդի և հասարակության բոլոր շերտերի իրավունքների պաշտպանը և երաշխավորը:

³⁸ Աբրահամյան Ա. Գ., Անանիա Շիրակացու մատենագրությունը, Երևան, 1944, էջ 397: Օրմանյան Մ., Ազգապատում, հ. Ա, էջ 579-581:

³⁹ «Հայ ժողովրդի պատմություն», հ. II, էջ 261:

⁴⁰ Պատմություն Սեբեոսի, էջ 71:

⁴¹ Пигулевская Н. В. Сирийские источники по истории народов СССР, сс. 113, 130.

Բանալի բաներ - Սասանյան Իրան, մարզպանական Հայաստան:

МАРЗПАНСКАЯ АРМЕНИЯ И САСАНИДСКИЙ ИРАН В 70-Х ГОДАХ VI ВЕКА

ОМИД МОНТАЗЕРИ

В VI веке и вообще до уничтожения Сасанидского Ирана в Армении происходит радикальный переворот, когда в результате политики Византии и Ирана на первый план выходит национальное, политическое значение армянской церкви, которая становится хранительницей армянской самобытности и самостоятельности. В VI веке Византия и Сасаниды на подчиненной им армянской территории всячески стремятся лишить страну нахарарской военной силы, направив ее на защиту отдаленных окраин их владений. В таких условиях с политической и идеологической точек зрения армянская церковь становится защитницей и гарантом прав армянского народа и всех слоев общества.

Ключевые слова - Сасанидский Иран, марзпанская Армения.

ARMENIAN MARZPANATE AND SASANID PERSIA IN THE SEVENTIES OF THE VI CENTURY

OMID MONTAZERI

A radical revolution started in Armenia in the VI century and continued until the fall of Iran. As a direct consequence of the anti-Armenian policy applied by Byzantium and Sassanid Persia, the importance of the Armenian Church significantly grew both nationally and politically. The Armenian Church thus became the sole guardian of Armenian individuality and identity. In the VI century both the Byzantines and Sassanians tried to deprive the occupied territories of Armenia from their ministerial military forces, directing them to defend the far borderlines of their provinces. These were the circumstances when the Armenian Church became the protector and guarantor of the Armenian societies' rights and of the whole Armenian people in general concerning both political and ideological issues.

Key words - Sasanian Iran, Marzpanate Armenia